

La *vela* és un “tros de lona o de tela forta format ordinàriament de diferents peces cosides, que es ferma a l’antena, a les vergues o als estais d’una nau per rebre el vent i fer que aquest faci córrer la nau” (DIEC); deriva del llat. *VĒLUM* ‘vel, cortina’, que ja significava també ‘vela de nau’, usada sobretot en pl., *VĒLA*, per la freqüent diversitat de veles de les naus, i que és l’origen del cat., cast., it., oc. *vela*, fr. *voile*.

En la representació cartogràfica prescindim dels resultats en [b] o [v] inicial (veg. *PALDC*, I, mapa 12) i ens centrem en la variació de timbre de la vocal tònica a partir de la E tancada del llat. vg. (cl. *Ē* llarga): en cat. or. trobem els descendents amb [ə] en bal., herència del timbre medieval d’aquella àrea canviat en [ɛ] en cat. central (i maonès 72), i reduït a una [e] mitjana, [ɐ], en ross.; en canvi, en cat. occ., el resultat amb [e], propi de la E tancada del llat. vg. (*CĒPA* > *c[e]ba*) té escassa representació, amb predomini de la [ɛ]. Per a l’evolució de E tancada del llat. vg., veg. *PALDC*, II, mapes 106 i 107.

A notar els der. col·lectius *velatge* 73, 84, *velamen* 73, 74, 122, 163, *velam* 17, 36, 47, 82, 133, *veles* ‘velam’ 49, 79, *apare[χ]at* 74. Classes de veles: *foc* (“vela triangular”) 5 o *floc* 17, 36, 68, 70, 77, 133, 147, 154, 180 (“xicotet, davant”), 184 (“vela més petita”); *vela llatina* 44 (“fa triangle”), 47, 69, 79, 154, 184, 188; *vela martell* 47;

pollacra 5, 56 (“vela de proa”), 68, *polaca* 154,

pollaca 147, 155, *pollaca del cart* 133, *pollaca de la pena* 133; *mitjana* 36, 56, 70, 77, 79 (“veleta de popa”), 180, *pitifloc* 36, *tranquinilla* 36, *la mestra* 56, 70, *la major* 56, 147, *triquet* 70, 77, 79, *trau* 122, *gàbia* 122, *torrambarra* 133 (“amb quilla plana”), *tortosi* 133 (“de mitja quilla”). Parts de la vela: *arissos* ‘cordons de la vela’ 25 (*tres arissos* 69, “que poden ser venda petit, venda del mig, venda tercerol” [venda ‘ris’], *risso* 147, 154), *botafions* 56, 69, *batafions* 79 (“cordetes de sa vela per fer es ris, quan hi ha molt de vent”), 155 (“per a aferrar la vela plegada”), *botafilons* 69 (“cordetes cosides a la vela”), *botassions* ‘cordetes per a lligar les veles’ 68. Maneres de portar la vela: *oberta* 25, *a tota vela* 25, 147, *mija vela* 25, *a tercerol* 25, *carregar la vela* 25, *vela de tres puntes* 68, *en creu* 68, 155, *ferrar les veles* ‘caragolar-les’ 68, *de borina* 85, *a gira de boldo* 85 (“amb la vela posada per girar amb el vent en proa”), *en popa* 85, 133, 155, *anar en popa* 147, *a l’olsa* 85 (*orsa* 155), *abatir* ‘abatre la vela’ 85, *a tot cenyir* 133, *vela cenyida* 155, *a lo llarg* 133, *cargat i caçat* 147, *a vela farta* 147, *el car a la roda* 155 (“quan navega amb vent de costat”), *en broncat* 155 (“amb vent de costat, amollant el davant”), *del mig* 147, 154, *el petit* 147, *el xicotet* 154, *al bossell* 154, *entre bossell i coberta* 154, *plegà* 174, *solta* 174. Altres: *pals* 5, *oferir sa vela* ‘posar-la a l’antena’ 72, *cotó* 85, *penó* ‘fusta que va a la part alta de la vela’ 122, *batal·lol* “peça de fusta per a aguantar lo floc” 133, *joc de veles* 184, *vinaròs* 133, *cadero* 133, *vent de costat* 155, *davant* 155. Locució: *a la vela* 77. Dita: “quan la vela toca el palo, malo” 17. *Vela* és l’únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

